

De steur is een belangrijk symbool voor ecologisch gezonde rivieren.

TEKST
Kirsten Dorrestijn

ILLUSTRATIES
Martin Bergsma, Jelger Herder
en Shutterstock

Actie voor de steur

De steur kwam ooit massaal voor in Nederlandse wateren, maar stierf in 1953 in ons land uit. Een herintroductieprogramma moet het tij keren.

Sinds 2009 werken ARK Natuurontwikkeling, WNF en Sportvisserij Nederland aan de terugkeer van de Europese steur in de Rijn. Daarbij trekken ze samen op met de overheden van Frankrijk en Duitsland, de sport- en beroepsvisserij en talloze andere stakeholders. Het ministerie van LNV – dat sinds oktober 2020 partner is – draagt onder meer

financieel bij aan onderzoek en experimenten. Dat LNV het actieplan ondersteunt, betekent nog niet dat de steur daadwerkelijk zal worden geherintroduceerd maar wel dat de besluitvorming daarover nu wordt voorbereid. Een woordvoerder van het ministerie verklaart: “De Rijn scoort goed op een aantal van de voorwaarden waaraan

een gebied moet voldoen om geschikt te zijn voor herintroductie van de steur. Maar voor échte herintroductie is nog meer onderzoek nodig. Het ministerie maakt daarvoor de komende jaren 160.000 euro vrij.”

Cruciaal belang

Bas Roels, programmamanager voor Delta en Rivieren bij het Wereld Natuur Fonds, acht het van cruciaal belang dat de Nederlandse overheid nu meedoet in het actieplan. “Je kunt niet zomaar soorten gaan uitzetten. Dat moet zorgvuldig afgewogen

Jonge steurtjes afkomstig uit een Duitse kwekerij.

worden en daar zijn internationale afspraken over gemaakt. Dat het ministerie nu partner is in het programma, helpt om vervolgstappen te zetten op weg naar een start van een formele herintroductie.”

Ook Niels Brevé van Sportvisserij Nederland onderstreept het belang van een zorgvuldige voorbereiding. “Als je besluit een dier te herintroduceren moet je dat terdege voorbereiden. Er zijn nog maar heel weinig steuren, die moet je de beste kansen en omstandigheden geven om zich voort te planten.”

Actieplan

Het actieplan begon met een inventarisatie van de kansen om de steur terug te krijgen in de Rijn. In 2004 liep al een korte studie, maar toen was het nog te vroeg voor een herintroductieprogramma. Initiatiefnemer Bram Houben van ARK Natuurontwikkeling onderzocht in 2009 opnieuw de mogelijkheden en toen bleek de tijd wél rijp. “Ik heb toen eerst de contacten met Frankrijk en Duitsland gelegd, goed geluisterd naar hun adviezen en ben vervolgens een netwerk gaan opbouwen.” In het begin van de twintigste eeuw was de steur een algemeen voor-

komende vis in onze rivieren. Door vervuiling vanuit de industrie, het kanaliseren van de rivieren, de aanleg van stuwen en overbevising ging de steurpopulatie steeds verder achteruit. In 1953 werd de laatste Rijn-steur gevangen. Het was de eerste trekvis die verdween, de zalm en de elft volgden later.

Omdat de steur een gevoelige vissoort is die strenge eisen stelt aan zijn habitat, is het geen gemakkelijke soort om te herintroduceren. Roels: “Veel mensen denken dat uitgezette steurtjes zich vanzelf wel gaan voorplanten, maar de mortaliteit is het eerste en tweede levensjaar maar liefst 70 tot 80 procent. Door zijn lange levenscyclus is het een hele klus om alles van a tot z in orde te maken voor de steur. De vis kan 40 tot 60 jaar oud worden en is pas na tien tot twaalf jaar geslachtsrijp.”

Rijn als herintroductiegebied

In het kader van het Steur Actieplan hebben ARK Natuurontwikkeling, WNF en Sportvisserij Nederland verschillende onderzoeken uitgevoerd naar de Rijn als herintroductiegebied. Volgens de betrokkenen is de rivier inmiddels

klaar voor een terugkomst van de steur. Zo is de waterkwaliteit fors verbeterd, is er meer voedsel aanwezig voor kleine steuren en worden obstakels als dammen en sluzen steeds vaker voorzien van vispassages. Bovendien zijn de paagronden in de Rijn vanaf de Noordzee via de haven van Rotterdam, vrij toegankelijk. Een vis die op grind tussen Nijmegen en Duitsland wordt geboren, laat zich afdrijven tot de delta en groeit daar op tot zijn eerste of tweede levensjaar. Vervolgens vertrekt hij naar de Noordzee en blijft daar 10 tot 14 jaar. Voor de voorplanting zwemmen zowel mannetjes- als vrouwtjesvissen in de zomer voor twee maanden terug de rivier op. Het vrouwtje doet dit om de 3 tot 5 jaar. Houben: “Toen de steur uit Nederland verdween hadden we nog geen Deltawerken. Gelukkig is de haven naar Rotterdam nog steeds open, zodat trekvis van de rivieren naar de Noordzee kunnen zwemmen en terug. Wat ook helpt is dat de Haringvlietsluizen op een kier staan, en dan is er nog de verbinding van de Nieuwe Waterweg.” De scheepvaart is vanwege de scheepsschroeven nog steeds een

De kenmerkende beenplaten van een Europese steur.

risico voor migrerende steuren. Beroepsvisserij speelt bijna geen rol meer op de rivieren. Houben: "We hebben goede contacten met de laatste overgebleven vissers. De meesten doen ook aan vismonitoring."

Geschiede paaigrond

Uit onderzoek in samenwerking met een Duits onderzoeksbureau, is al veel bekend over de omstandigheden die de steur nodig heeft om te paaien. Vooral schoon grind en een behoorlijk hoge

aalscholvers fungeert. Steuren gaan terug naar hun geboorteplek om te paaien, maar we weten nog niet of we ze precies op een geschikte paaiplek moeten loslaten of dat de exacte locatie niet zoveel uitmaakt. Het idee is nu om ze in Duitsland uit te zetten."

Frans kweekcentrum

In 1989 bleek de Europese steur tot ieders schrik praktisch uitgestorven. Alleen in de Franse rivier de Gironde en in Georgische rivier de Rioni zwommen nog wat exemplaren. Na deze ontdekking openden de Fransen een kweekcentrum nabij Bordeaux. Veertig dieren werden weggevangen. Niels Brevé: "Toen begon het leerproces. Onderzoekers gaven adviezen aan de Franse overheid, bijvoorbeeld om de grindbedden te herstellen en de visserij te stoppen."

begin hebben de Fransen het kweekproces nu wel in de vingers." De gekweekte steurtjes worden weer uitgezet in de Gironde om de populatieomvang in het wild op niveau te houden. Daarnaast is in Berlijn een kweekprogramma voor de Elbe opgezet. Omdat deze kweek eveneens gebaseerd is op de veertig steuren die in 1989 in de Gironde werden gevangen, is de genetische variatie laag. De steurtjes die in 2007 werden geboren, zijn nu uitgegroeid tot dieren van ruim 30 kilo en bijna geslachtsrijp. Elk jaar wordt in mei met een echoapparaat gekeken of de vissen hom en eitjes hebben. "Elke keer is het weer spannend", aldus Houben. "De mannetjes geven al hom af, maar de vrouwtjes zijn nog net niet rijp genoeg." De hom wordt afgestroken en ingevroren. Zodra er eitjes zijn, wordt de hom bij het vrouwtje geïnsemineerd. Het aantal jongen dat in een kweekcentrum overleeft is uiteraard veel groter dan in de natuur.

Experimenten

In 2012 en 2015 zijn er al experimenten gedaan met uitzettingen van jonge steuren in Nederland. Deze leken succesvol. Brevé: "Bram, Bas en ik hebben van de Franse kwekerij 87 steurtjes meegekregen en die hebben we gezenderd en met veel media-aandacht, samen met Prinses Laurentien losgelaten. Deze vissen waren 3 tot 5 jaar oud, ongeveer 70 centimeter groot en tegen de 2 kilo zwaar. Via hun zenders konden we ze van dag tot dag

De scheepvaart is vanwege de sloopschroeven nog steeds een risico voor migrerende steuren

stroomsnelheid zijn van groot belang, dat laatste voor de helderheid van het water en het zuurstofgehalte. Ook heeft het team van het actieplan onderzocht waar geschikte paaigronden langs de Rijn liggen. Houben: "De eerste geschikte oevers met grind vonden we net over de grens bij Nijmegen. Tot Keulen hebben we zes hotspots gelokaliseerd. Ook verderop langs de rivier willen we nog inventariseren waar goede paaigelegenheden zijn." Eind 2020 werden onderzoeksresultaten bekend over de beschikbaarheid van voedsel voor de steur. Dat aanbod blijkt meer dan voldoende. Houben: "De samenstelling ervan is wel wat anders dan in de jaren '50. Nu leven er bijvoorbeeld garnaaltjes uit de Donau." Waar de jonge steurtjes het best kunnen worden uitgezet, is ook zo'n vraag die leeft onder de partners. Roels: "Het moet natuurlijk een rustige plek zijn, dus niet vlakbij een dam die als obstakel en als uitkijkpost voor

In 1994-1995 was in het kweekcentrum voor het eerst succes met het voortplanten met de wilde steuren. Daarna waren er nog maar heel sporadisch nakomelingen. Brevé: "De steuren blijken eigenwijs. Ze stoppen plotseling met eten of ze hebben moeite met voortplanten. Ondanks het moeizame

De Rijn bij Emmerich is mogelijk geschikt als paaiplaats voor de steur.

Met een lengte van ongeveer 70 centimeter worden de gekweekte steurtjes losgelaten in de Rijn.

een foto en melding maken en de vis levend terugzetten.” Uit recentere uitzettingen in de Girone en de Elbe worden geregeld steuren teruggemeld uit de Noordzee, zo’n tien tot twintig exemplaren per jaar.

Het is nu wachten tot er jonge steuren beschikbaar komen uit het Franse kweekcentrum. Houben: “Echte uitzetting zou betekenen dat er 50.000 tot 500.000 – liever nog: 5 miljoen – jonge steuren worden uitgezet. Dat klinkt misschien veel, maar als een steur eitjes heeft, komen er zo 200.000 tot een miljoen larfjes vrij.”

De steur moet gezien worden als een vlaggenschipsoort: als de soort weer een plekje terugkrijgt in de rivier, profiteren ook andere vissoorten daarvan. Het actieplan biedt daarom tegelijkertijd kansen voor trekvisserij als zalm, zeeforel en paling. Allemaal hebben zij een rivierdelta nodig met zoet-zout-overgangen, getijdeverschillen en een open verbinding met zee.

Volgens Roels moet de herintroductie niet nog lang op zich laten wachten: “De steur is op een haar na uitgestorven. We hebben niet de luxe om nog heel lang onderzoek te doen. We willen zorgen dat we startklaar staan om ze uit te zetten. Nu het ministerie meedoet, is officieel besloten dat er een herintroductie voorbereid gaat worden.” ■

volgen. Zo was te zien dat de steurtjes al binnen twee weken de Noordzee bereikten.”

“Het was voor ons interessant om te zien hoe ze zich door een rivierenstelsel bewegen”, blikt Houben terug. “Het ziet er nu anders uit dan vijftig jaar geleden, en toch bleken de vissen de weg naar de Noordzee goed te kunnen vinden. Hoogstwaarschijnlijk zwemmen ze daar nu nog.” Een paar steuren namen de Haringvlietsluizen en de Nieuwe Waterweg, het grootste deel liet zich meevoeren met de hoofdstroom naar de havens van Rotterdam. Er komen geregeld terugmeldingen van gevangen exemplaren op zee. Houben: “Inmiddels zijn ze al bijna twee meter groot en over een paar jaar zijn het volwassen beesten.”

Daar waar bij deze experimenten relatief grote steuren werden gebruikt, zullen bij een herintroductie kleinere steurtjes te water gaan. Die zijn nog niet zout-tolerant en zullen dus langer in de rivieren blijven. Brevé zal het onderzoek leiden en kijkt daar naar uit. “Ik ga hele kleine zendertjes kopen en die doen we heel voorzichtig aan de rugvin of aan de buik. In de haven plaats ik apparatuur om de steurtjes te monitoren. Die zijn al succesvol getest op zalm en snoekbaars.”

Visserij

Op zee vormt de (beroeps)visserij een potentiële bedreiging en tegelijkertijd een potentiële hulp in het terugbrengen van de steur naar de Rijn en de Noordzee. Houben: “Het is belangrijk dat vissers, als zij een steur vangen,

Stuwdammen en andere kunstwerken belemmeren de route voor trekvisserij als de steur.